

ÚVODEM

Divadlo pro děti je teritorium, v němž není nouze o diváky a zdá se, že se v něm pohybuje i dostatek aktérů, svobodně rozhodnutých uspokojovat diváckou poptávku. Pokud jde o kvantitativní ukazatele, bude tento výrok nejspíše pravdivým. Pokud jde o nabídku divadelních tvůrců v její struktuře a kvalitě, není žádným tajemstvím, že se dotýkáme půdy nevzdělané. Osamělá políčka, která počala rodit, se zde ztrácí ve stínu pokřiveného, zato však bujného porostu, v němž nalezneme víc trouchnivějších velikánů, hniloby a temnoty, než světlem zasaženého mlází. Potřeba změnit tento chmurný obraz se stala stejně neodbytnou, jako se svízelnou stala snaha o realizaci této proměny. Souvisí to se zakořeněnými názory na dítě a jeho výchovu, přežívajícími z doby, kdy se divadlo pro děti utvářelo jako svébytný divadelní druh. A tomu bude více jak půldruhého století. K novému pohledu na dítě a jeho výchovu v jeho důsaznosti dochází v podstatě až v druhé polovině dvacátého století. Není pak divu, že se pevně spjaté články řetězu dosud nepodařilo zaměnit za takové, které by odpovídaly současným poznatkům a potřebám – době, kterou žijeme.

Divadlo pro dospělé reflektuje – s menším či větším úspěchem – od nepaměti průběžně sebe samo v závislosti na místě a čase, v kterém existuje. Divadlu pro děti se této reflexe dostává sotva čtvrtou desítku let, a to velice sporadicky a tudíž bez výraznějšího efektu. Převážná většina divadelních her a inscenací pro děti je poznamenána názorem na dítě jako na něco nedokonalého, z čeho je nutné vychovat lidskou bytost. Děje se tak obyčejně ve jménu právě vládnoucí filozofie a společenských norem, zvláště pak etických. Divadlo pro děti vštěpuje svým divákům poučky, a aby nebylo úplně bezkrevné, pokouší se pohrát si s dítětem na jevišti či v publiku a vyrábět legraci. Ve své podstatě rezignuje na to, být uměním – vypovídat o světě prostřednictvím uměleckého obrazu. Rezignuje na skutečnost, že divadlo má tu vzácnou schopnost být esencí rozmanitých druhů umění a jako takové působit co nejkomplexněji na emoce a raciono svých návštěvníků. V případě divadla pro děti pak být výjimečným prostředkem prožitků, jež se mohou stát orientačními kameny na spletné cestě životem a korektivy pro poměřování základních lidských hodnot a lidského jednání. Takovým prostředkem se divadlo nemůže stát, bude-li mentorovat a nedovede-li zaujmout a vzrušit výrazem adekvátním pulsu doby, v níž se ocitá.

Dosáhnout kýžené proměny v oblasti divadla pro děti je úkol nelehký. Ještě patrně uplyne mnoho času, než se divadlo bude moci rovnoprávně poměřovat s jinými druhy umění pro děti – s literaturou, hudbou, výtvarným uměním, filmem... Aby k tomu vůbec došlo, nezbyvá, než vstoupit na půdu umění. Porušit začarovaný kruh. Vydobýt si uměleckými

výsledky zaslouženou pozornost a tím i permanentní plnohodnotnou kritickou reflexi, rovnoprávnou ostatním oblastem divadla. Jedině tak lze dobrat potřebné zpětné vazby, nutné pro další tvořivou práci.

Prozatím se divadlu pro děti dostává této služby téměř výhradně na půdě nejrozličnějších divadelních přehlídek. Amatérským loutkářům (ze všech nejdéle) každoročně na Loutkářské Chrudimi, profesionálním loutkářům na Skupově Plzni a liberecké Mateřince. Amatérskému hereckému divadlu se pravidelné příležitosti k reflexi výsledků jeho práce dostává od r. 1971 na národních přehlídkách amatérského činoherního divadla pro děti. Poprvé se tato přehlídka uskutečnila v Kralupech nad Vltavou. Další ročníky se uskutečňovaly v dvouletých intervalech pod názvem Dospělí dětem od r. 1973 do r. 1983 v Ostravě. Po čtyřleté pauze měla přehlídka pokračování v r. 1987 a 1989 ve Stráži pod Ralskem a konečně od r. 1991 se koná každoročně v Rakovníku, kde jí dali jméno POPELKA.

Připočteme-li, že amatérským národním loutkářským a činoherním přehlídkám předchází krajové (dříve krajské) přehlídky a zvláště v období před r. 1990 nezanedbatelný počet akcí na okresní úrovni, je zjevné, že možnost dosíci odborného kritického hodnocení měli především amatérští divadelníci. Od r. 1991 jí mají programově i na Jiráskově Hronově, mezidruhově přehlídce amatérského divadla. Představení pro děti jsou zde dnes samozřejmou součástí programu. S inscenacemi pro děti se však setkávali účastníci Jiráskových Hronovů pravidelně již od r. 1988.

V roce 1990 byla možnost odborné reflexe, spolu s příležitostí vzájemné konfrontace výsledků práce divadelních souborů, zmnožena tím, že někdejší poděbradský a v tom čase libický Festival mladého amatérského divadla – FEMAD – byl proměněn na festival a dílnu divadla pro děti. Na FEMAD se každoročně setkávají nejinspirativnější inscenace. Možnost konfrontace je zde umožněna té nejširší možné škále druhové a žánrové, souborům amatérským i profesionálním, souborům dospělých i dětí. Na FEMAD se pak programově dostává inscenátorům nejen potřebného kritického hodnocení divadelními odborníky, ale také reflexe dětského publika, prostřednictvím odborně vedených skupin dětí. Ostatně, otázkám komunikace mezi jevištěm a hledištěm a otázkám vnímání divadla dětským publikem je zde věnována prvořadá pozornost.

Nebyl to však FEMAD, který se začal odborně zabývat reflexemi dětského publika. Ty byly nedílnou součástí zmíněných přehlídek v Ostravě a ve Stráži pod Ralskem. Dnes se jim věnují na rakovnické POPELCE, pokouší se o ně na Loutkářské Chrudimi, národní přehlídce amatérského loutkářství. Pokusy získat postřehy dětských diváků se udály i při dalších příležitostech, nevyjímaje někdejší krajské i okresní přehlídky. Pravda, nevedeny

odborně, zprostředkovávaly poznatky typu „líbilo – nelíbilo“, jejichž objektivní hodnota pro inscenátory byla více méně problematická.

Odborně vedené skupiny dětí, zejména v Ostravě, Stráži a na libickém FEMAD poskytl nemálo zajímavého materiálu a poznatků. Již v době konání posledních ostravských přehlídek byl pojat záměr zachytit je písemně a vydat je jako publikaci pro potřeby tvůrců divadla pro děti. Leč, zůstalo pouze při tomto záměru. Ostravského psychologa PhDr. Jana Rychnovského vystřídala ve Stráži pod Ralskem psycholožka a divadelnice PhDr. Ivana Veltrubská, která se stala pro příští léta nejmenovaným leadrem týmu odborníků, kteří na divadelních přehlídkách pracovali se skupinami dětí. I nastal čas, kdy se jevílo jako neodbytné podchytit nabyté zkušenosti a poznatky, poskytnout je formou publikace divadelníkům, aby mohly být zúročeny v jejich bohulibém díle. I nastala chvíle váhání nad oprávněností takového kroku a poté i nad formou, jakou jej učinit. Posléze toto váhání překonala oslovená autorka výrokem: „Ptejte se, položte mi otázky a já se na ně pokusím odpovědět.“ Požádal jsem některé své spolupracovníky, odborníky na divadlo pro děti, aby formulovali své otázky či teze. Vyhlásil jsem anketu ve zpravodaji Loutkářské Chrudimi. Otázek ani tezí jsem však nedošel. Nakonec mi nezbylo, než abych je nakladl sám. Nebyl jsem přitom však tak docela osamocený. Pomohli mi přitom nepřímě všichni, kdo se zúčastňovali diskusí na FEMAD či rozborových seminářů na POPELCE. Evokoval jsem ve své mysli vše, čeho jsme se snažili dobrat, co jsme si chtěli utřídit, pojmenovat. Otázky jsem předal autorce, ona odpověděla a tak vznikla tato knížka otázek a odpovědí.

V úvodu publikace Divadlo očima dětí autorka PhDr. Ivana Veltrubská nejprve seznamuje čtenáře s některými teoretickými východisky a vývody, mj. s teorií transakční analýzy Erica Berneho, zejména s jeho modelem osobnosti. K němu se v publikaci průběžně vrací pro osvětlení různých jevových stránek osobnosti dítěte. V části, nazvané praktická, se autorka zmiňuje o podmínkách, za jakých pracovala na přehlídkách se skupinami dětí a popisuje způsoby práce s nimi. Po tomto uvození praktické části následují otázky a odpovědi na ně.

Editor i autorka si jsou vědomi četných omezení, daných výběrem dětí, jejich složením ve skupinách, reflektovanými inscenacemi (šlo vždy o inscenace, které tak či onak náležely k tomu nejlepšímu, co bylo v této divadelní oblasti u nás vytvořeno) a dalšími okolnostmi, za nichž byly poznatky získávány. Navzdory všem omezením, díky značné četnosti nahlížených inscenací i četnosti respondentů šetření, vznikla práce ojedinělá a potřebná. Necht' všem, kdo se chtějí s plnou vážností věnovat divadlu pro děti, je pomůckou, ke které se budou opakovaně vracet. Necht' je užitečným příspěvkem ku podpoře kvalitativní

proměny divadelní oblasti z nejpotřebnějších, příspěvkem k emancipaci s ostatními druhy umění.

Není pochyb o tom, že divadlo pro děti přežije rok 2000. Lze si jen přát, aby se o něm v novém století mluvilo jako o teritoriu „cultus“, o půdě vzdělané.

Milan Strotzer

Napsáno jako úvod k publikaci PhDr. Ivana Veltrubská: Divadlo očima dětí, VIII. díl ediční řady Dramatika pro děti, IPOS Praha, 1994